

Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi

The Legal Dimensions of the Globalization and the Effect of the United Nations Specialized Agencies and International Court of Justice on the Sovereignty of States

Abdulkadir GÜLÇÜR*

Öz

Birleşmiş Milletler'in kurulması ve ardından kabul edilen uluslararası belgeler ile uluslararası hukuk önemli bir değişim yaşamıştır. Eş zamanlı olarak küreselleşme kavramı altında değerlendirilen gelişmeler, kabul edilen uluslararası kurallar ile birlikte devletlerin mutlak egemenlik sınırlarının silikleşmesi yönünde dramatik bir dönüşümün fitilini ateşlemiştir. Bu durumun meydana gelmesinde, uluslararası hukukta daha önce yalnızca devletler arasında ulusal menfaatler üzerinden yürüyen karşılıklı ilişkilerin, uluslararası toplumun ortak menfaatlerini kapsayacak şekilde genişlemesi ve bununla bağlantılı olarak uluslararası hukukun öznelinin yalnızca devletler olmaktan çıkarak, uluslararası örgütlerin, devlet-dışı aktörlerin ve bireylerin de sisteme dahil olması etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları, Uluslararası Adalet Divanı, Küreselleşme, Egemenlik, Uluslararası hukuk.

Abstract

International law has experienced a significant change by the establishment of United Nations and adoption of international instruments, hereafter. Meanwhile, both improvements which considered under the concept of globalization and adopted international rules had pulled the trigger towards the dramatic change regarding the blurring of the absolute sovereignty of states. In the happening of that change, expansion of inter-state relations which based on the national interests to covering common interests of the international community and related with that, alongside the states, the international organizations, non-state actors, and individuals as being subjects of the international law have been effective.

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, E-Mail: abdulcadir.gulcur@marmara.edu.tr

Bu makale konusunu seçmemde tavsiyeleri ile yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Bihterin DİNÇKOL'a teşekkür ederim. Makalenin yazımına ilişkin tüm eksiklikler kuşkusuz tarafıma aittir.

Keywords: United Nations Specialized Agencies, International Court of Justice, Globalization, Sovereignty, International law.

GİRİŞ

Uluslararası hukukun kurucu isimleri olarak kabul edebileceğimiz Vitoria, Suarez, Gentili ve Grotius'tan itibaren, yirminci yüzyılın başlarına kadar geçen zaman diliminde, uluslararası hukukun işleyişi yalnızca devletler arasındaki ilişkilerden ibaretti. Bu doğrultuda, anılan dönem klasik uluslararası hukuk olarak nitelendirilmekteydi.¹ Bununla birlikte, son yüzyıl içerisinde yeni aktörlerin uluslararası hukukta yer almaya başlaması modern uluslararası hukukun farklılaşmasına olanak sağlamıştır. Bu kapsamda, önce Milletler Cemiyeti'nin, ardından Birleşmiş Milletler'in kurulması ve bunu takiben çok sayıda uluslararası antlaşmanın kabul edilmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönüşümde; iletişim, ulaşım ve teknoloji imkanlarının dünya tarihinde daha önce olmadığı kadar hızlı şekilde gelişmesini takiben, yaşanan değişimin küreselleşme adı altında gündemimize girmesi de etkili olmuştur.

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KURULUŞUNA ZEMİN OLUŞTURAN METİNLER

Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ile oluşan uluslararası düzeni kavrayabilmek için bu düzenin fikri yapıtaşlarını oluşturan adımları takip etmek önem arz etmektedir. Konuyla ilgili olarak, ilk temel fikrin küresel barışın sağlanmasına ilişkin olduğunu dikkate aldığımızda, bu yöndeki düşünceleri 17. ve 18. yüzyıldaki filozofların² çalışmalarında görebilmek mümkündür. Ancak savaşın engellenmesi ve barışın sağlanması yönünde uluslararası hukuk pratiğinin oluşumu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme rastlamaktadır. Savaşın akabinde, Amerikan

1 Peter Haggemacher, "Vitoria'dan Vattel'e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Egemen Devlet" (Çev. İdil Selçuk), Cemal Bâli Akal (Ed.), **Devlet Kuramı** içinde (257-265), Dördüncü Baskı, Ankara: Dost Kitabevi, 2013, s. 258 vd.; Hakkı Hakan Erkiner, "Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluşturduğu Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 18, S. 1 (2012), s. 138.

2 Bkz. Immanuel Kant, **Perpetual Peace a Philosophical Essay (1795)**, (Translated by M. Campbell Smith), London: George Allen & Unwin Ltd., Third Edition, 1917. Kant, uluslararası hukuk alanındaki Grotius, Puffendorf ve Vattel gibi düşünürlerin çalışmalarının devletler tarafından kendi saldırı eylemlerini meşrulaştırmak için alıntıldığını ifade ederek, devletlerin kendi haklarını hukuk vasıtasıyla arayacakları bir harici mahkeme (*external tribunal*) olmadığı için savaş yoluna başvurduklarını ve bu doğrultuda hiçbir devletin savaşı kınayamadığını, zira her birinin savaş vasıtasıyla yaşadığı uyumsuzlukta kendi yargıçlığını yaptığını ifade etmektedir. Netice itibarıyla Kant, uluslararası hukukun fikri temelinde devletlere savaş hakkının tanınması yönünde bir anlam bulunmadığına işaret etmektedir. *Ibid.*, s. 131-135. Esasında Kant'ın uluslar arasında harici bir mahkeme bulunmadığı yönündeki çıkışı, eserini yazdığı tarih itibarıyla yeni bir dönemin kapılarının açılmasının hemen öncesine tekabül etmekteydi. Zira uluslararası uyumsuzlukların çözümünde salt hukuki bir yargı merci gibi kabul edilmese de diplomatik yollarla yargısal çözümün karması sayılan ve ilk modern uluslararası yargısal çözüm yöntemi olarak kabul gören yapı, ABD ile Birleşik Krallık arasında 1794 tarihli "Jay Antlaşması" ile kurulan komisyonlardır. Anglo-Amerikan usulü komisyonların yerini ilerleyen yıllarda hukuki özelliği daha ağır basan karma komisyonlar ve nihayetinde uluslararası daimî mahkemeler almıştır. Bkz. John G. Merrils, **International Dispute Settlement**, Cambridge: Cambridge University Press, Fifth Edition, 2011, s. 84.

Devlet Başkanı Wilson tarafından ifade edilen 14 prensipten oluşan ve “Wilson İlkeleri” olarak bildiğimiz kurallar ile ulusal ihtiyaçlar haricinde silahlanmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır.³ Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919'da yapılan toplantısında, uluslararası barışın sağlanması için beynelmül bir topluluk oluşturulması gerektiği hususunda anlaşılan devletler, bu konuda çalışmaların yürütülmesi için özel bir komisyon kurmuşlardır. Komisyonun hazırladığı Milletler Cemiyeti Misakı, 28 Haziran 1919 tarihli Versay Barış Antlaşması ile kabul edilmiştir. Versay Barış Antlaşması'nın 10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Ancak, Milletler Cemiyeti'ni kuran belge Misak (Covenant) şeklinde olduğu için, Birleşmiş Milletler Şartı kadar bir uluslararası örgütün kurucu belgesi olma hüviyetinde değildir.⁴

Milletler Cemiyeti'nin âkit tarafları, Misak'ın Başlangıcı'nda birincil hedeflerinin; uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi ile barış ve güvenliğin sağlanması, bu doğrultuda da özellikle savaş yoluna başvurulmaması olduğunu ifade etmişlerdir. Milletler Cemiyeti Misakı m. 11/1, herhangi bir savaşın veya savaş tehdidinin bir cemiyet üyesini doğrudan etkilesin veya etkilemesin bütün cemiyeti ilgilendiren bir mesele olarak ele alınacağını ve Cemiyetin barışın korunması için makul ve etkili her türlü önlemi alabileceğini hükme bağlamaktadır. Misak'ın m. 12/1 hükmü ise, cemiyet üyelerinin aralarındaki bir anlaşmazlığı tahkime veya Cemiyet Konseyi'ne havale etmesini ve bu doğrultuda tahkim heyetinin kararından veya Konseyin raporundan üç aylık bir süre geçinceye kadar da savaşa başvurmamaları gerektiğini düzenlemektedir.⁵

Milletler Cemiyeti Misakı'ndan daha sonra 27 Ağustos 1928'de imzalanan ve Paris Paketi/ Antlaşması olarak da bilinen ve metnin müzakerecileri olan Amerikan ve Fransız Dışişleri Bakanlarının soy isimlerinden oluşturulan Kellogg-Briand Paketi ile uluslararası hukukta ilk defa uyuşmazlıkların savaş yoluna başvurarak çözümlenmesi yasaklanmıştır. Diğer bir deyişle, savaş yoluna başvurulması hukuka aykırı hale getirilmiştir. Paktın birinci maddesinde, âkit taraflar kendi halkları adına uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmayı kınadıklarını ve savaşı başkalarıyla ilişkilerinde bir enstrüman olarak kullanma şeklindeki ulusal siyaseti terk ettiklerini bildirmişlerdir. İkinci maddede ise tüm uyuşmazlık ve ihtilafların çözümünün yalnızca “barışçıl yollarla” (*pacific means*) gerçekleştirileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak, yorumcular buradaki ifadenin sadece dostane çözüm yöntemlerini kastetmediğini, aynı zamanda dostane sayılamayacak (ekonomik yaptırımlar, ambargolar, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, misilleme ve zararlar karşılık verme gibi) zorlayıcı tedbirleri içerdiğini vurgulamaktadırlar.⁶ Üçüncü madde onaylamaya ilişkin olup, başlangıçta 15 imzacı devlet tarafından kabul edilen belge ile nihai olarak 63 devlet bağtlanmıştır. ABD'li Bakan Kellogg, Paktın müzakereleri esnasında 23 Haziran 1928'de, belgenin hiçbir şekilde meşru savunma hakkına zarar vermediğini veya kısıtlama

3 Clive Parry, “League of Nations”, Rudolf Bernhardt (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law, Volume 5, International Organizations in General** içinde (192-201), Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1983, s. 192.

4 *Ibid*, s. 192 vd.

5 *Ibid*, s. 193.

6 Cynthia D. Wallace, “Kellogg-Briand Pact (1928)”, Rudolf Bernhardt (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law, Volume 3, Use of Force – War and Neutrality – Peace Treaties** içinde (236-239), Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1982, s. 237.

getirmediğini ifade etmiştir.⁷ Paktın eksik taraflarından birisi ise yaptırımlara ilişkin hiçbir hüküm ifade etmemesidir. Başlangıç Kısımında, Paktı ihlal eden bir devletin anlaşma ile sağlanan ayrıcalıklardan faydalandırılmayacağı belirtilmektedir. Bu doğrultuda, saldırıda bulunan bir devlete karşı diğer âkit tarafların silaha başvurmasını engelleyecek bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca, savaş boyutuna varmayan silahlı faaliyetler de Pakt kapsamında yasaklanmamıştır.⁸

Bütün zayıflıklarına rağmen, Kellogg-Briand Paktı önemli sonuçlar doğurmuştur. Pakt, bir uluslararası antlaşma olarak etki doğurmasının yanında, kuvvet kullanma yasağına ilişkin getirdiği kural sayesinde teamül hukuku kuralına dönüşen bir uygulama ortaya çıkarmıştır.⁹ Örneğin, Japonya'nın Mançurya'yı işgalinden sonra bu bölgede kurmaya çalıştığı Mançukuo devleti, Pakt'ın düzenlemeleri sayesinde diğer devletler tarafından tanınmamıştır. Bu sonucun gerçekleşmesinde, ABD Dışişleri Bakanı Henry Lewis Stimson'un 7 Ocak 1932'de Çin ve Japonya'ya gönderdiği nota ile Kellogg-Briand Paktı'na aykırı şekilde savaş yoluyla yeni bir devletin kurulmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmesi önemli rol oynamıştır. ABD'nin bu yaklaşımı diğer ülkeler tarafından da kabul görmüş, neticede Mançukuo diğer devletler tarafından tanınmamıştır. Bu olay literatürde genellikle "Stimson Doktrini" olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Pakt, İkinci Dünya Savaşı'nı engelleyememiş olsa bile özel olarak savaş hukuku, genel anlamda da uluslararası hukuk tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.¹¹ Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Nürnberg yargılamalarının meşruluğu, Almanya'nın savaş öncesinde bu Pakt ile bağitlanmasıyla açıklanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı devam ederken, yeni kurulacak düzenin hukuki temellerinin oluşturulmasında, sistemin temel sac ayaklarını anlayabilmek adına Atlantik Bildirisi¹² üzerinde durulması gerekli bir belgedir. İkinci Dünya Savaşı halihazırda devam etmekteyken, 14 Ağustos 1941'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill bir araya gelerek dünya açısından daha iyi bir geleceği amaçlayan ve kendi ülkeleri tarafından benimsenen sekiz ortak ilkeyi açıklamışlardır. Atlantik Bildirisi'ndeki bu ortak ilkeler, sonrasında 1 Ocak 1942'de Washington'da akdedilen Birleşmiş Milletler (BM) Deklarasyonu'nu¹³ imzalayan devletler tarafından da ortak amaç ve ilkeleri içeren bir plan olarak kabul edilmiştir. Mevcut uluslararası sistemde halen önemi devam eden bu ilkeleri, öğretide *Sands* tarafından da belirtildiği üzere üç temel başlıkta ifade etmek mümkündür. Birincisi kuvvet kullanımının ve buna bağlı olarak

7 *bid*, s. 237 vd.

8 *Ibid*, s. 238.

9 Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk (Giriş – Kaynaklar)**, (Ed. Ayşe Nur Tütüncü ve diğerleri), İstanbul: Beta Yayınları, 2017, s. 188.

10 Richard N. Current, "The Stimson Doctrine and the Hoover Doctrine", **The American Historical Review**, Vol. 59, No. 3 (April 1954), s. 513 vd. Amerikan literatüründe dönemin Devlet Başkanı Hoover'ın ismi de birlikte zikredilmektedir.

11 Wallace, s.238.

12 Yearbook of the United Nations, (1946-1947), s. 2. Atlantik Bildirisi, siyasi önemine karşın, savaş sonrasında dünyaya daha iyi bir gelecek sağlama amacıyla imzacı Devletlerin ulusal siyasetlerindeki bazı ortak ilkeler üzerinde uzlaşmayı ifade ettiği için yükümlülük doğuran bir antlaşma olarak kabul edilmemektedir. Toluner, s. 75.

13 Yearbook of the United Nations, (1946-1947), s. 1.

yayılmacılığın yasaklanması, ikinci olarak hak ve özgürlükleri insanlara temin edecek bir barış düzeni kurmak, üçüncü ve son olarak da milletlerin refahını sağlayacak biçimde ekonomik iş birliğini geliştirmek ve bunun sonucunda da serbest ticareti yaymak.¹⁴

BM Deklarasyonu'nun İkinci Dünya Savaşı devam ederken önce 26 devlet tarafından, ardından savaşın bitimine doğru aralarında Türkiye'nin bulunduğu 21 ülke tarafından daha kabul edilmiş olması, savaşın kazanılmasının ardından kurulacak yeni düzenin meşruiyetini güçlendirmiştir. Akabinde, San Francisco'da toplanan Konferans neticesinde 26 Haziran 1945'te BM Şartı 51 ülkenin temsilcileri tarafından imzalanarak kabul edilmiş ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. BM Şartı'nın getirdiği en önemli düzenlemelerden birisi (yukarıda belirttiğimiz Kellogg-Briand Paketi ve Atlantik Bildirgesi'nde de amaçlandığı şekilde) kuvvet kullanımının yasaklanmasıdır. Şart'ın m. 2/4 hükmü ile kuvvet kullanımı büyük ölçüde yasaklanmış, istisnai olarak m. 51'de bireysel veya toplu olarak meşru müdafaa hakkı ile Şartın VII. Kısmı uyarınca Güvenlik Konseyi'nin kararı doğrultusunda kuvvet kullanımına izin verilmiştir. Sonuç itibarıyla, yeni kurulan BM'nin temel amaçlarından birisi barışın sağlanması olmuştur.¹⁵

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KURULUŞUNDAN SONRA YAŞANAN DÖNÜŞÜM

A. 1945 SONRASI KABUL EDİLEN ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR VE OLUŞTURULAN REJİMLER

BM'nin kuruluşundan itibaren geçen beş yıllık periyod, küresel kuralların oluşturulmasındaki en etkili dönem olarak görülebilir. Kırk dört ülke tarafından üç hafta boyunca müzakere edilen Bretton Woods Antlaşmaları 27 Aralık 1945'te imzalanarak, savaş sonrası kalkınma ve finans sisteminin oluşturulması amacıyla Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. 30 Ekim 1947'de ise uluslararası ticaret bakımından önemli olan çerçeve kuralları belirleyen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) kabul edilmiştir.¹⁶ Bu antlaşma ile ticaret önündeki engellerin kaldırılması vasıtasıyla küresel ticarete büyümenin öni açılmıştır. Ticaret önündeki engellerin GATT-WTO rejimi uyarınca kademeli bir şekilde kaldırılmaya başlanması, ülkeleri en etkili olabilecekleri ürünleri üretmeye yöneltmiştir. Bu sayede üretimde de uzmanlaşma gerçekleşmiş, ülkeler en iyi oldukları ürünleri dışarıya ihraç ederken kendilerinin üretmedikleri veya üretmelerinin pahalıya kaçacağı ürünleri dışarıdan ithalat yoluyla elde etmeye başlamışlardır.¹⁷ Sonuç itibarıyla ekonomi alanındaki küreselleşme uluslararası anlamda hukuki altyapısının tesis edilmesiyle mümkün hale gelmiştir.

14 Philippe Sands, **Hukuksuz Dünya**, (Çev. Bilge Fırze Çalı), İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s. 39.

15 Peter Malanczuk, **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, 7th Edition, London and New York: Routledge Publishing, 1997, s. 27.

16 Sands, s. 43.

17 Rafael Reuveny, "On Free Trade, Climate Change, and the WTO", (Eds. Jim Sheffield et al.), **Globalization: Yesterday, Today, and Tomorrow** içinde (177-193), Emergent Publications, 2013, s. 188.

İnsan hakları alanında da 1945'ten sonraki beş yıllık dönem içerisinde önemli gelişmeler olmuştur. 9 Aralık 1948'de ilk küresel insan hakları antlaşması olarak nitelendirilebilecek Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Paris Sözleşmesi imzalanmıştır. Ertesi gün ise (10 Aralık 1948'de) BM Genel Kurulu tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilmiştir. Bağlayıcı bir hukuki metin olmasa da Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarında daha sonradan kabul edilecek insan hakları belgelerine öncülük etmiş olması bakımından Evrensel Bildirge'nin önemi büyüktür. Nitekim hükümlerinin çoğu, 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile BM Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmesi'ne kaynaklık etmiştir.¹⁸ Dolayısıyla uluslararası hukuk, devletin dış egemenliğini sınırlayan bir alan olarak özellikle 1945'ten sonra hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Diğer yandan devletler; ekonomik, siyasi ve askeri nedenlerle Avrupa Birliği, NATO, Amerikan Devletleri Örgütü veya Avrupa Konseyi gibi ulus-üstü ya da uluslararası kuruluşlara üye olmak suretiyle bu kuruluşların alacakları kararları yerine getireceklerini taahhüt etmekte ve bağtlandığı sözleşmelerde belirtilen kurallara uyma yükümlülüğü altına girmektedirler.¹⁹ Bu süreç içerisinde uluslararası örgütlerin yanı sıra bireyler de uluslararası hukukun bir parçası haline gelmişlerdir. Yukarıda belirttiğimiz Uluslararası Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile bireyler uluslararası hukukun parçası olmaya başlamışlardır. Söz konusu değişim yeni uluslararası antlaşmalarla hızla genişlemiş, özellikle insan hakları ile insancıl hukuk alanlarında bireylerin uluslararası sistemin bir parçası olması mümkün hale gelmiştir.²⁰

1. Birleşmiş Milletler'in İhtisas Birimleri ve Küreselleşme İlişkisi

Uluslararası kuralların oluşturulmasına öncülük etmesi haricinde BM, küreselleşmenin de başat aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Çeşitli alt kuruluşları ile eğitimden (UNESCO) sağlığa (WHO), tarımdan (FAO) işçiliğe (ILO), ekonomiden (IMF) çevreye (UNEP) kadar pek çok farklı başlıkta uzmanlaşmış uluslararası örgütü bünyesinde barındırmaktadır. Bahsedilen adem-i merkezîyetçi sistemin çeşitli avantajları olduğu düşünülmektedir. Öncelikle bu sayede teknik konularda azami uzmanlaşmanın sağlandığı, buna karşılık siyasi anlaşmazlıkların ise asgariye indirildiği kabul edilmektedir. Diğer taraftan söz konusu yapının yerel toplumların ilgili kesimlerinde daha etkili olacağı ve bu sayede uluslararası yapıya daha büyük destek sağlayacağı düşünülmektedir.²¹

Genel olarak küreselleşme başlığı altında değerlendirme yapmak gerekirse, Birleşmiş Milletler'in yeni küresel düzenin kurulmasındaki rolü dikkate değerdir. Özellikle Milenyum Zirvesi'nin ardından yayınlanan Deklarasyon'da, küreselleşmenin tüm dünya insanları için pozitif bir etkisi

18 Sands, s. 42.

19 Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 20, (2003), s. 254 vd.

20 Hisashi Owada, "Human Security and International Law", (Eds. Ulrich Fastenrath et al.) *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Judge Bruno Simma* içinde (505-520), Oxford University Press, 2011, s. 515.

21 John Gerard Ruggie, "The United Nations and Globalization: Patterns and Limits of Institutional Adaptation", *Journal of Global Governance*, Vol. 9, No. 3 (July-Sept. 2003), s. 302.

olduğu ifade edilmiş, bununla birlikte büyük fırsatlar sunmasına karşın faydaları ile maliyetlerinin eşitsiz şekilde dağıldığı vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, Deklarasyona imza atan devlet başkanları, gelişmekte olan ülkeler ile geçiş ekonomilerinin meydana gelen değişime karşı hususi zorluklar yaşadıklarının farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, tüm çeşitlilikleriyle insanlığın ortak değerlerine dayanan bir gelecek kurma yolunda devamlılık arz eden geniş çaplı çabalamalar neticesinde küreselleşmenin kapsayıcı ve adil hale gelebileceğini belirtmişlerdir.²² BM Milenyum Zirvesi'nde varılan sonuçların, "kollektif sorumluluk" ile "ortak insanlık" kavramları arkasında BM ordusuna yetki sağlama yoluyla "egemenliğe boyun eğdirme" çağrısı olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır.²³ Ancak bu tür eleştirilere rağmen, devletler gittikçe BM'nin alt kuruluşlarıyla daha sıkı ilişkili hale gelmektedirler. Zira ülkelerin karşı karşıya geldiği çeşitli sorunlar ulusal düzeyde çözümlenemeyecek meselelerden oluşmaktadır. Bu bakımdan örneğin, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yapısı ve gündemini oluşturan konular ulus-ötesi sorunları ilgilendirmektedir.²⁴

İhtisaslaşma içeren pek çok konuda BM'nin öncü rolü ve bu sayede devletleri çeşitli uluslararası antlaşmaların akdedilmesine yönlendirmesi reddedilemez bir gerçek olmakla birlikte, küresel hukukun oluşturulması bağlamında örgütün bazı eleştirilere uğradığını da belirtmek gerekmektedir. İspanyol yazar *Domingo*, ulus-devlet kavramına odaklanılmak suretiyle Birleşmiş Milletler sisteminin oluşturulmasının doğuştan kusurlu bir yapı meydana getirdiğini, bu nedenle de sistemin, küresel insanlar topluluğunun temel güvenlik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakta nihai aşamada yetersiz kaldığını savunmaktadır.²⁵ Yazara göre, ulus-devlet paradigması ve BM sistemi esaslı ve derin bir reforma tabi tutulmalıdır. Bu doğrultuda özellikle hem devletlerden hem de devlet dışı aktörlerden insan haklarına yönelik gerçekleşen kesintisiz ihlallerle mücadele edilebilmesi başta olmak üzere, küreselleşen dünyanın ihtiyaçlarını karşılayabilecek küresel ölçekte güce sahip yeni kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır.²⁶

2. Ekonomik Küreselleşme

Uluslararası hukuk bir asgari kurallar manzumesi tesis etmek suretiyle küreselleşmeye zemin oluşturmaktadır. Küreselleşme başta telekomünikasyon gibi zaruri sektörlerin uluslararasılaşması, mal ve hizmetlerin küresel ölçekte ticaretinin yapılması ve çevrenin ya da bireyin bir Devletin sınırlarının ötesinde de korunabilmesi olgularına bağlı olarak, mevcut uluslararası toplumda şimdiye kadar kabul gören uluslararası ilişkilerin klasik Devlet-merkezli yapısını kaybetmeye başlaması öncelikle zikredilmek suretiyle önemli sonuçlara yol açmıştır.²⁷

22 United Nations Millennium Declaration, 18 September 2000, A/RES/55/2, s.2, para. 5.

23 Diane Sabom, "U.N. Wants to Rule New World Order", *Insight on the News*, 23 October 2000, s. 21.

24 Danielle S. Petitto, "Sovereignty and Globalization: Fallacies, Truth, and Perception", *New York Law School Journal of Human Rights*, Vol. 17, (2001), s.1168.

25 Rafael Domingo, *The New Global Law*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010, s. 53; William Twining, "Responding to Globalization", *Osgoode Hall Law Journal*, Vol. 49, (2011), s. 356.

26 *Ibid.*

27 Angela Del Vecchio, "Globalization and Its Effect on International Courts and Tribunals", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Vol. 5, (2006), s. 1.

Ekonomik küreselleşmenin gerçekleşebilmesi için gerekli unsurlar olan taşımacılık, ticaret, bankacılık ve telekomünikasyon uluslararası hukuk düzenlemeleri ile teşvik edilmekte ve kolaylaştırılmaktadır.²⁸ Bugün söz konusu alanlarda konulmuş uluslararası kurallar sayesinde sınır-aşan hukuki işlemler sorunsuz şekilde yürütülebilmektedir.

Günümüzde devletlerin kahir ekseriyeti uluslararası ekonomik düzeninin bir parçası konumundadır. Bu bakımdan Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşların da etkisiyle ulus devletlerin mutlak egemenlik anlayışının ekonomi alanında önemli derecede değiştiğini ifade edebiliriz.²⁹ Belirtilen uluslararası kurumların yanı sıra, küresel ticaretin artık internet ortamında çeşitli platformlar vasıtasıyla dünyanın pek çok yerinden gerçekleştirilebilmesi sayesinde ürünlerin üretimi, imalatçının sorumluluğu, işçi ve tüketicinin korunması gibi alt başlıklarda gelişen uygulamalar sayesinde ortak standartlar oluşmaya başlamıştır. Bu ortak standartların oluşumunda uluslararası toplumun etkisi yadsınamaz. Tam da bu sebeple, uluslararası iş ve ticaretle ilgili düzenlemeler, bir ulusun gereklerinden ziyade bütün uluslararası toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığı için ulusal yasalardan ziyade uygulama içinde gelişen küresel hukuk tarafından oluşturulmaktadır.³⁰ Ekonomik küreselleşme bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, ulus-ötesi şirketlerin büyüyerek stratejik kararlarını ulusal kurumlardan ve kuruldukları ülkelerden ayrı şekilde alabilmeleridir. Bu durum ulusal devletlerin ekonomi alanında karakteristik yetkilerini kullanabilmelerini daha da zorlaştırmakta veya kısmen etkisizleştirmektedir.³¹

3. Yargısal Küreselleşme

Küreselleşmenin yargısal boyutunun da incelenmesi, konumuz bakımından önem arz etmektedir. Küreselleşme denildiğinde akla gelen imgeler genellikle hukuktan ziyade ulus-ötesi şirketlerin sınır-ötesi piyasalardaki faaliyetleri olmaktadır.³² Buna karşın yargısal küreselleşme; ulusal mahkemelerin uluslararası hukuku uygulamaları, ulusal mahkemelerin karmaşık yargısal süreçlerde AİHM, ABAD, UAD gibi uluslararası mahkemelerle etkileşim kurmaları veya ulus-ötesi yargısal süreçlerde farklı yerlerde bulunan yargısal makamların birbirlerinin yetkilerine ve kararlarına “yargısal nezaket” (*judicial comity*) göstermeleri ve mümkün oldukça diyalog kurmaları şeklinde tezahür edebilmektedir.³³

Örnek verecek olursak, kural olarak yabancı kamu hukuku kuralları bir ulusal mahkemenin yabancılık unsuru içeren davasında incelenmesine hukuki engel teşkil eder. Ancak günümüzde

28 Sands, s. 48.

29 Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, 12. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2016, s. 203 vd.

30 Vecchio, s.3.

31 Miguel de la Madrid H., “*National Sovereignty and Globalization*”, **Houston Journal of International Law**, Vol. 19, No.3 (1997), s. 557.

32 Anne-Marie Slaughter, “*Judicial Globalization*”, **Virginia Journal of International Law**, Vol. 40, Iss. 4 (2000), s.1103.

33 Slaughter, s. 1104; Işıl Özkan, **Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk**, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2014, s. 207.

özellikle ekonomik içerikli davalarda yabancı bir ülkeyi ilgilendiren vergisel konuların veya idari para cezalarının diğer ülkede de tanındığına ilişkin örnekler verebilmek mümkündür. Nitekim *U.S. v. Trapilo* davasında³⁴ ABD Temyiz Mahkemesi, Kanada Federal Telekomünikasyon Hile Kanunu'nun amacının yabancı ülke sistemlerinin kullanılması suretiyle Kanada'nın zarara uğratılması olduğunu kabul ederek karar vermiştir.³⁵ Bir başka davada ABD, daha önce Amerika'da verilmiş olan bir çevresel para cezasının (*U.S. v. Ivey*) ilgili kişilerin Kanada'da bulunuyor olmaları nedeniyle, Kanada Ontario'da bulunan mahkeme aracılığıyla icrası talebinde bulunmuştur. Mahkeme, çevrenin korunmasının sınır aşan önemini dikkate alarak yabancı kamu hukuku istisnasını fazlaca genişletmenin uygunsuz olacağını değerlendirerek, talebi kabul etmiştir.³⁶

Ancak yukarıda verilen örneklerin aksine gösterilebilecek ve hukukun küreselleşmesi ile ilgili soru işaretleri uyandırabilecek kararlardan da bahsetmekte fayda bulunmaktadır. Tabii ki burada ulusal mahkemelerin kendi kamu düzenine aykırılık nedeniyle tenfizini reddettikleri pek çok kararı bir kenara bırakarak daha farklı bir örnek üzerinden gideceğiz. Amerikan Temyiz Mahkemesi 9. Dairesi'nin 2004 yılında verdiği "*Yahoo! Inc. v. la Ligue Contre le Racisme et L'antisemitisme*" kararına³⁷ baktığımızda yabancı mahkeme kararlarının özellikle anayasal haklarla bir çatışma olduğunda diğer bir ülkede her zaman icra edilemeyeceğini görüyoruz. Söz konusu davada, Amerikan yerel mahkemesi, Nazi içerikli yayınların *Yahoo!* arama motorundan kaldırılmasının Amerikan anayasasının ifade özgürlüğü ile ilgili Ek 1 düzenlemesine aykırı olacağı gerekçesiyle davayı reddetmiştir.³⁸ Temyiz Mahkemesi ise, Fransız kişiler üzerinde kişi bakımından yargı yetkisi bulunmadığı için yerel mahkemenin davayı yetki bakımından reddetmesi gerektiği sonucuna varmıştır.³⁹ Sonuç itibarıyla, hukukun küreselleşmesinin ulusal hukukları ortadan kaldıracak bir seviyeye henüz varmadığı söylenebilir.⁴⁰

Diğer taraftan yargısal küreselleşmeye sert şekilde karşı çıkan düşünceden bahsetmemiz uluslararası hukukun geleceği bakımından önem arz etmektedir. Özellikle Amerikan literatüründe karşılaştığımız uluslararası yargıya şiddetli muhalefet düşüncesi, fikri temelini demokratik meşruiyete dayandırmaktadır. Bu görüşe göre, Cenevre'deki, Hamburg'daki veya Lahey'deki bir uluslararası mahkemenin (Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi veya DTÖ Uyuşmazlık Çözüm Organı) yargıçları Washington D.C.'de bulunan Amerikalı federal yargıçlar gibi olmamalarına rağmen, demokratik

34 (<https://www.ravellaw.com/opinions/4dcda50c8ff7d6c6dc9ac3f7b7df52a4>) (Çevrimiçi: 14.10.2017), *United States v. Trapilo*, 130 F.3d 547, Second Circuit (1997).

35 Özkan, s. 239.

36 **Looking Ahead: International Law in the 21st Century**, Canadian Council on International Law, The Hague, London and New York: Kluwer Law International, 2002, s. 109; Özkan, s. 240.

37 *Yahoo! Inc. v. la Ligue Contre le Racisme et L'antisemitisme*, 379 F.3d 1120, Ninth Circuit, (2004). (<https://www.ravellaw.com/opinions/c7712cc144ec93b461ca13314d304ede?query=379%20F.%203d%201120>) (Çevrimiçi: 14.10.2017).

38 *Ibid*, para. 10.

39 *Ibid*, para. 33.

40 Bkz. Özkan, s. 212.

meşruiyete aykırı olarak emredici bir şekilde ABD ile ilgili bir hususta karar verebilmektedirler.⁴¹ Sözüünü ettiğimiz bu yaklaşım halihazırda uluslararası hukukun ve hukukun üstünlüğünün küresel ölçekte tesis edilmesi çabalarını baltalamaktadır. Bu nedenle hukukçuların da yaşanan değişime ayak uydurarak kendi ulusal yargıçıları haricinde, uyuğunda buldukları devletlerin kurucu antlaşmalarıyla bağtlandığı uluslararası yargı makamlarının da ülkelerini etkileyebilecek kararlar verebileceğini kabul etmeleri gereklidir. Bu doğrultuda, farklı ülkelerin yargıçlarının ve hukukçularının birbirlerini, çalıştıkları ülkelerin hükümetlerinin temsilcileri gibi görmek yerine aynı alanda çalışan sınır aşan meslektaşlar olarak görek iş birliğini geliştirmeleri önem arz etmektedir.⁴²

4. Siyasal Küreselleşme

Egemenlik kavramı hukukta iki boyutuyla değerlendirilmektedir. İlk boyut egemenliğin ilgili ülkenin anayasasında yer alan şekliyle uygulanmasıdır ki, bu durum “içsel” egemenlik olarak adlandırılmaktadır. Egemenliğin “dışsal” unsuru ise, bir devletin diğer devletlerden bağımsız olarak varlığını sürdürebilmesi ve bu doğrultuda uluslararası toplumun eşit bir üyesi olabilmesidir.⁴³ Bu kapsamda bir devletin emredici kurallar (*jus cogens*) haricinde istediği uluslararası norm ile gerek teamül kurallarına uyma yoluyla gerekse de uluslararası antlaşmalar vasıtasıyla bağtlanabilmesi mümkündür. Bu yönü itibarıyla uluslararası hukukun devletler bakımından rızaya dayanan bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla egemen güç olarak devletin, bir uluslararası hukuk normuyla hususen bağlanmış olması için buna rıza göstermiş olması gereklidir.⁴⁴

Bahsettiğimiz bu genel kurala karşın küreselleşmenin de etkisiyle dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan insani krizin diğer bölge ülkelere tesir edebilmesi ve bu yolla küresel barış ve düzene karşın tehdit oluşturması nedeniyle ülkelerin kendi egemenlik sınırları dahilinde gerçekleşen kitlesel olaylar, ilgili devlet insan hakları ve insancıl hukuk kuralları ile bağtlanmamış olsa dahi uluslararası hukukun konusunu oluşturabilmektedir. Bu kapsamda, 1998 tarihli Roma Statüsü'nün m. 13 (b) hükmü uyarınca Statü'ye taraf olmayan ülkelerde, m. 5 kapsamındaki

41 Bkz. Jeremy A. Rabkin, *Law Without Nations? Why Constitutional Government Requires Sovereign States*, New Jersey: Princeton University Press, Second Printing, 2007, ss. 21-24. Karş. Anupam Chander, “*Globalization and Distrust*”, *The Yale Law Journal*, Vol. 114 (2005), s. 1195. Yazar sadece yukarıda bir kısmı sayılan uluslararası yargı mercilerinin değil, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi tüm uluslararası otoritelerin milliyetçi perspektiften oldukça sorunlu göründüğünü vurgulamıştır. *Ibid*, s. 1199. Ancak kendi hukuki yaklaşımını ulusalcı (*nationalist*) olmaktan ziyade ulus-ötesi (*transnationalist*) olarak belirtmiştir. Bu bağlamda ulus-ötesi yaklaşımı her konuyu uluslararası zaviyeden ele alan bir fikri duruş olmaktan ziyade küresel veya bölgesel hukuki uygulamaların eğer düzgün şekilde kurulurlarsa yerel demokrasilere zarar vermeden insanlığın gelişimine fayda sağlayacağı görüşünde olduğunu ifade etmiştir. *Ibid*, s. 1120.

42 Slaughter, s. 1124.

43 Ivan Simonovic, “*State Sovereignty and Globalization: Are Some States More Equal?*”, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, Vol. 28, No. 3 (2000), s. 384.

44 Vaughan Lowe, “Private Disputes and the Public Interest in International Law”, (Duncan French, Matthew Saul and Nigel D. White eds.), *International Law and Dispute Settlement: New Problems and Techniques* içinde (3-16), Oxford, Portland: Hart Publishing 2010, s. 13; Ronald A. Brand, “*External Sovereignty and International Law*”, *Fordham International Law Journal*, Vol. 18, Iss. 5 (1994), s. 1685; Simonovic, s. 393.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisine tabi olan suçların işlenmesi halinde, BM Şartı'nın VII. Kısımı uyarınca harekete geçen Güvenlik Konseyi'nin kararı ile Savcılığa iletilmek suretiyle ilgili ülkede işlenen suçlar, Mahkeme'nin yetkisine tabi tutulabilmektedir. Bu durum, devletlerin kendi ülkelerinde gerçekleşen insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerinin artık klasik anlamda o ülkelerin kendi iç siyasi meseleleri olmaktan ziyade genel itibariyle uluslararası toplumu ilgilendiren meseleler haline geldiğini göstermektedir.

Siyasal anlamda bölgesel iş birlikleri de küreselleşmenin temellerini oluşturan fikirlerden ayrı düşünülemez. Bu kapsamda en kayda değer örnek hiç şüphesiz Avrupa Birliği'dir. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Lizbon Antlaşmasına ilişkin kararında, Avrupa Birliği'ni "egemen devletlerin egemenlik güçlerini devretmek üzere oluşturduğu bir topluluk" olarak tanımlamıştır.⁴⁵ Doktrinde de ifade edildiği üzere, Avrupa Birliği bir devlet görünümünde olmamasına rağmen uluslararası hukuk kurallarına tabi olmaktadır. Bu doğrultuda, AB'yi nevi şahsına münhasır (*sui generis*) bir uluslararası örgüt gibi kabul etme şeklinde genel bir yaklaşım bulunmaktadır. Bununla beraber özellikle Lizbon Antlaşması örneğinde görüleceği üzere anayasal forma yaklaşan ulus-üstü (*supranational*) özellikleri onu diğer uluslararası hukuk yapılarından farklı bir konuma getirmektedir.⁴⁶ Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda bahsettiğimiz 30 Haziran 2009 tarihli kararında vurguladığı şekilde bu ulus-üstü yapıyı açıklamak gerekirse, "egemen güçlerin Avrupa Birliği'ne veya başka bir hükümetler-arası örgüte aktarılması hususunda yetkilendirme, siyasi üstünlüğün ilgili uluslararası örgüte kaymasına izin vermektedir. Bununla birlikte, bu yöndeki bir yetkilendirme Üye Devletler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle, Üye Devletler Antlaşmaların yapıcıları olarak kalmaya devam etmektedirler."⁴⁷ Mahkeme'ye göre, dış ilişkilerde durum biraz daha farklıdır. Zira Üye Devletlerin kendi hukuki kişilikleri, dış ilişkilerde AB'ye nazaran giderek ikinci plana düşmektedir. Bu doğrultuda adeta bir federal devlete benzer şekilde gerçekleşeceği tahmin edilen dönüşüm, Lizbon Antlaşması'nda yansıma bulmamıştır. Mahkeme eğer böyle bir düzenleme olsaydı, anayasal düzlemde sorun oluşturacağına da işaret etmiştir.⁴⁸

Son olarak, Alman Anayasa Mahkemesi AB'nin siyasi sınırları yok etmediğini ve Lizbon Antlaşması m. 50 uyarınca bir Üye Devletin diğer Üye Devletlerin rızası olmasa bile birlikte çekilebileceğini dolayısıyla bütünleşme sürecinin her bir devlet bakımından geri alınabilir olduğunu ve bu durumun uluslararası hukuk bakımından çoğu zaman problem oluşturan bir

45 BVerfG, Judgment of the Second Senate of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08 – para. 1 ve para. 229. Kararda sıkça atıf yapılan Alman Federal Anayasası'nın konuyla ilgili "Avrupa Birliği" başlıklı 23. Maddesinin 1. Fıkrası şu şekildedir: "Birleşmiş bir Avrupa'nın gerçekleşmesi için Federal Almanya Cumhuriyeti, demokratik hukuk devleti ilkeleri, sosyal ve federatif esaslara ve yetki ikamesi ilkelerine bağlı olan ve bu Anayasaya benzer bir şekilde temel hakların korunmasını sağlayan Avrupa Birliği'nin gelişmesine katkıda bulunur. Federasyon bunun için, Federal Konseyce onaylanan bir yasayla egemenlik haklarını devredebilir". Alman Anayasasının Türkçe-Almanca karşılaştırmalı metni için bkz. <http://www.recht-harmonisch.de/GG-turkisch.pdf> (Çevrimiçi: 30.04.2018).

46 Bart Van Vooren & Ramses A. Wessel, *EU External Relations Law*, Cambridge: Cambridge University Press, Third Printing, 2016, ss. 2-5.

47 BVerfG, Judgment of the Second Senate of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08 – para. 231.

48 *Ibid*, para. 376. Esasında Lizbon Antlaşması'nın müzakerelerinde AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisinin "AB Dışişleri Bakanı" şeklinde isimlendirilmesi düşünülmüşse de Birleşik Krallık'ın itirazı üzerine bundan vazgeçilmiştir.

devletten ayrılma (*secession*) kategorisine girmediğini aksine egemen devletlerin oluşturduğu bir birlikten onu yöneten uluslararası antlaşma ile tanınan bir hak neticesinde çıkma anlamına geldiğini vurgulamaktadır.⁴⁹ Netice itibarıyla AB kendine özgü hukuki yapısıyla bölgesel siyasi birliklere ilişkin özgün bir örnek oluşturmaktadır. Bu tür hukuki-siyasi birliklerin dünyanın başka bölgelerinde de gelecekte oluşması mümkün olursa, küreselleşmenin öngördüğü nihai sonuca gidişi kolaylaştırıcı bir sonuç meydana gelmiş olacaktır.

III. ULUSLARARASI HUKUK VE KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ

A. ULUSLARARASI MAHKEME KARARLARININ ULUSAL HUKUKLARDA UYGULANMASI

Hukukun küreselleşmesini sadece ulusal hukuklar arasındaki bir etkileşim olarak görmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Günümüzde çeşitli uluslararası antlaşmalar ile tanınmış olan hukuki imkanlar sayesinde belirli kategoride yer alan uyuşmazlıklar uluslararası mahkemeler nezdinde dava konusu edilebilmektedir. Bunun da ötesinde uluslararası mahkemelerden elde edilen kararlar ulusal hukuklar içerisinde doğrudan etkili olabilmektedir. Örneğin; uluslararası yatırım uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin ICSID Konvansiyonu'nun m. 54(1) hükmü uyarınca; "Her üye ülke bu Sözleşmeye uygun olarak verilmiş her kararı bağlayıcı kabul edecek ve kararın parasal yükümlülüklerini kendi sınırları içerisinde kendi Devlet mahkemesinin nihaî bir kararı gibi yerine getirecektir..."⁵⁰ Yüksek tazminat miktarlarının dava konusu edildiği ICSID uyuşmazlıklarında, aleyhine karar verilen devletler zikredilen madde uyarınca yatırımcıların zararlarını tazmin etmektedirler.⁵¹ Uluslararası yatırım hukuku bu yönü itibarıyla son 50 yılda klasik uluslararası hukukta büyük bir değişime yol açmıştır. Başta ICSID olmak üzere, 1970'li yıllardaki petrol tahkim davalarından itibaren özel kişiler de uluslararası hukukun öznesi haline gelebilmişlerdir. Dolayısıyla uluslararası hukukun egemenler arası yapısı daha da genişleyerek özel kişilerin egemen devletler ile uyuşmazlıklarını da kapsar hale gelmiştir.⁵²

Uluslararası mahkemelerin ulusal hukuk sistemleri üzerindeki etkisi başka örnekler ile de gösterilebilir. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin (UDHM) *Enrica Lexie* davasında 1982 BMDHS m. 290/5 uyarınca verdiği geçici tedbir emri ile iki Hintli balıkçının korsan zannedilerek İtalyan donanması askerleri tarafından vurulmasına ilişkin olayda hem İtalya'nın hem de Hindistan'ın tüm yargısal süreçleri askıya alması ve uyuşmazlığı daha da derinleştirecek şekilde

49 *Ibid*, para. 233, 329.

50 Resmi çeviri için bkz. 2.6.1988 tarih ve 19830 sayılı Resmî Gazete, s. 427; Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun.

51 Güncel bir örnekten bahsetmek gerekirse, Ekvador devleti aleyhine, Occidental Petroleum şirketinin yatırımını askıya aldığı için ICSID tahkim mahkemesi tarafından verilen yaklaşık 1 milyar dolarlık tazminat kararının icrası için taraflar anlaşmış olup, Ekvador ödemeyi kabul etmiştir. Bkz. <https://www.lexislegalnews.com/articles/5336/ecuador-agrees-to-pay-occidental-1-billion-in-satisfaction-of-icsid-award> (Çevrimiçi: 15.10.2017).

52 Brand, s. 1692.

yeni yargısal işlemlerden kaçınmaları istenmiştir.⁵³ Bu karar üzerine Hindistan Yüksek Mahkemesi (*Indian Supreme Court*) iki İtalyan denizci ile ilgili suçlamalardan ötürü gerçekleştirilen tüm yargısal süreçleri askıya aldığı açıklamıştır.⁵⁴

Bu olumlu örnekler rağmen, ulusal mahkemelerin uluslararası hukuka uygun davranmadığı çeşitli örnekler de gösterilebilir. Bu olumsuz örneklerden birisi olan ve aşağıda daha ayrıntılı şekilde ele alınacak olan Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 31 Mart 2004'te karara bağladığı *Avena ve Diğer Meksika Uyruklular* davası, ABD'nin farklı eyaletlerinde çeşitli ağır suçlardan ötürü mahkûm olmuş 54 Meksika vatandaşı hakkında yargılama süreçlerinde 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne aykırı davranıldığı iddiasını incelemekteydi. *Medellín* bu mahkûmlardan birisi olup, UAD'ın 2004 tarihli *Avena* kararının ardından Texas Temyiz Mahkemesi'ndeki dosyası ABD Yüksek Mahkemesi'ne taşınmıştır. ABD Yüksek Mahkemesi 3'e karşı 6 oyla kendiliğinden icra kabiliyeti olmayan (*non-self-executing*) bir antlaşmanın Kongre tarafından bir yasa çıkarılmadığı sürece uygulanmasının mümkün olmadığı ve bu durumda Devlet Başkanının bir uluslararası yükümlülüğün gerçekleştirilmesi talebi olsa dahi (eyalet hukukuna aykırı şekilde) yerel mahkemeler üzerinde bağlayıcı olmayacağına hükmetmiştir.⁵⁵ Karşı oy veren Yüksek Mahkeme üyeleri ise antlaşma hükümleri ve UAD kararının ulusal yargı organına hitap ettiğini ve dolayısıyla kendiliğinden icra kabiliyetini haiz olduğunu savunmuşlardır.⁵⁶ Karar özellikle bir uluslararası mahkemenin kararının iç hukukta uygulanması bağlamında yaşanan zorlukları göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

1. Uluslararası Adalet Divanı'nın Kararlarına Uyulmaması Problemi

Geçmiş tarihli davalara baktığımızda özellikle UAD'ın verdiği geçici tedbir emirlerinin uygulanmamasına ilişkin örnekler şahit olmaktayız. Bu durumun önemli nedenlerinden birisi de Divan'ın Statüsü'nün 41. maddesinin İngilizce metninin geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı ile ilgili olarak müphem bir karakter taşımasıdır. Buna karşın Statünün Fransızca metninden geçici tedbirlerin bağlayıcılığı daha rahat biçimde anlaşılabilirdi. Bunun üzerine UAD *LaGrand* davasında ilk defa açık bir şekilde verdiği geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olduğunu vurgulamıştır.

Hem *LaGrand* davasında hem de daha öncesinde yine benzer konulu bir dava olan *Paraguay v. USA* davasında ABD, UAD tarafından verilen geçici tedbir emrine uymamıştır. Son zikredilen dava, ABD'de işlediği tecavüz ve öldürme suçlarından dolayı idama mahkûm edilen Angel Breard isimli bir Paraguay vatandaşına ilişkindir. Breard'ın tutuklanmasının ardından ABD'li yetkililer tarafından Paraguay Konsolosluğu'na bir bilgi verilmemiştir. Bu durum, ABD'nin de tarafı olduğu 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne aykırılık teşkil etmekteydi.

53 “Enrica Lexie” Incident (Italy v. India), Provisional Measures, Order of 24 July 2015, *ITLOS Reports 2015*, para. 131 ve 141/1.

54 Kaynak: http://www.ansa.it/english/news/politics/2015/08/26/india-suspends-italian-marine-case_bd7f3fa7-b1bc-408a-96d8-421c3bb140b2.html (Çevrimiçi: 15.10.2017).

55 Opinion of the Court, *Medellín v. Texas*, 552 U.S. 491 (2008), s. 34 vd.

56 Breyer, J., Dissenting, *Medellín v. Texas*, 552 U.S. 491 (2008), s. 32.

Amerikan hükümeti bahsedilen uluslararası antlaşmaya uygun davranmadığını kabul etti ama idam cezasını ertelemeye razı olmadı. Zira hem Virginia eyalet yasalarına göre hem de ABD federal yasalarına göre, Breard'ın yapacağı yeni başvurularda konsolosluk erişimine ilişkin usulî haktan yararlanması mümkün değildi. Bunun üzerine Paraguay, Uluslararası Adalet Divanı'nda ABD aleyhine bir dava açtı.⁵⁷ UAD, 9 Nisan 1998'de Breard'ın idam edilmesinden beş gün önce verdiği geçici tedbir kararı ile davada nihai kararını verene kadar infazın gerçekleştirilmemesini emretti.⁵⁸ Ancak, ABD Yüksek Mahkemesi 3'e karşı 6 oyla UAD'ın geçici tedbir emrinin yürürlüğe konmasını reddetti. Yüksek Mahkeme'nin gerekçesi, uluslararası hukukla pek de bağdaşmayacak şekilde konsolosluk yetkilileriyle iletişime geçmenin davanın seyrini değiştirmeyeceği ve Virginia Eyaleti'nin idam kararına ilişkin olarak ABD Anayasası ve uluslararası hukuk tarafından getirilen kısıtlamalardan bağımsız olarak tam yetkili olduğu şeklindeydi. Virginia valisinin de af yetkisini kullanmaması üzerine Breard idam edildi.⁵⁹

Paraguay v. USA davasından birkaç yıl sonra, bu sefer Almanya yine benzer konulu bir uyuşmazlık nedeniyle ABD aleyhine UAD'a başvurmuştur. *LaGrand* ismiyle anılan bu davada, Karl-Heinz LaGrand ve Walter Bernhard LaGrand isimli Alman vatandaşı iki kardeş ABD'de silahlı banka soygunu gerçekleştirerek bir adamı öldürmüş ve bir kadını ağır şekilde yaralamışlardır. Breard davasına benzer şekilde yine Amerikalı yetkililer Alman Konsolosluğu'na tutuklamaya ilişkin bilgi vermemişlerdir. Bunun üzerine LaGrand kardeşler konsolosluk ile görüştürülmeden aylehlerinde mahkûmiyet kararı verildiği için federal mahkemeye başvuruda bulunmuşlardır. Ancak, federal mahkeme de yerel mahkeme huzurunda ileri sürülmemiş usulî bir hatanın temyize konu edilemeyeceğini belirterek davayı reddetmiştir. Almanya diplomatik yoldan girişimlerde bulunarak kararı icra edecek Arizona Eyaleti valisini ikna etmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Karl LaGrand 24 Şubat 1999'da idam edilmiştir. Bunun üzerine Almanya, Walter LaGrand da idam edilmeden önce uluslararası hukuk yollarını işletmeye karar vermiş ve infazdan bir gün önce, 2 Mart 1999'da "çok acil" olduğunu belirterek, UAD'a geçici tedbir başvurusunda bulunmuştur.⁶⁰ Divan hemen ertesi gün toplanarak, nihai kararını verene kadar Walter LaGrand'ın infaz edilmemesini emretmiştir.⁶¹ Ancak, ABD Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla karar eline ulaştırılmış olmasına rağmen (Lahey' deki UAD kararı 3 Mart 1999'da verdiğinde saat farkından dolayı ABD bir gün geriden geliyordu), Arizona Valisi UAD'ın nihai kararını beklemeyi reddetti ve 3 Mart 1999'da infaz gerçekleştirildi. Buna karşın, UAD' da başlatılan yargılama devam etti ve 2001 tarihinde Divan ilk kez, verdiği geçici tedbir kararlarının bağlayıcı olduğunu ortaya koydu. Bunun yanı sıra, ABD'nin geçici tedbir emrine uymamasının uluslararası hukuku

57 Sands, s. 11.

58 Vienna Convention on Consular Relations (*Paraguay v. United States of America*), Provisional Measures, Order of 9 April 1998, **I.C.J. Reports 1998**, s. 258, para. 41.

59 Sands, s. 12-13.

60 Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 2 March 1999, *LaGrand Case (Germany v. United States of America)*. (*The request for provisional measures is of extreme urgency. The execution of the German national Walter LaGrand, set to take place in the State of Arizona on 3 March 1999, would deprive both this Court and Germany of the opportunity to have the case decided on its merits.*)

61 *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Provisional Measures, Order of 3 March 1999, **I.C.J. Reports 1999**, s. 16, para. 29.

ihlal ettiğine karar verdi. Almanya bir tazminat isteminde bulunmamıştı ancak eğer tazminat istenilseydi, Divan, ABD'nin süre baskısı altında olması ve literatürde geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığının tartışılması gibi sebepleri göz önüne alacağını belirtmiştir.⁶²

Uluslararası mahkeme kararlarına uyulmayan bu örneklerin bir genellemeye yol açmaması yerinde bir yaklaşım olacaktır. Zira Divan'ın da belirttiği gibi o dönemde geçici tedbir kararlarının bağlayıcılığı, emsal bir içtihat olmadığı için tartışılmaktaydı. Günümüzde benzer bir davada ABD'nin tavrının nasıl olacağını öngörmek mümkün olmasa da *LaGrand* davasının akabinde meydana gelen yeni hukuki gelişmeler ve davalar ABD'nin uluslararası hukuka yaklaşımı konusunda bazı ipuçları vermektedir. UAD'ın 31 Mart 2004'te karara bağladığı *Avena ve Diğer Meksika Uyruklular* davasında Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde yer alan haklardan yararlandırılmadan ABD'deki farklı eyaletlerde çeşitli suçlardan yargılanarak ölüm cezasına çarptırılmış 54 Meksika uyruklunun durumları Divan'ın önüne getirilmiştir.⁶³ Divan, 51 Meksikalının tutuklandıkları zaman 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 36/1(b) hükmü uyarınca haklarına dair bilgilendirilmemeleri nedeniyle, ABD'nin Sözleşme'den doğan uluslararası yükümlülüğüne aykırı davrandığını kararlaştırmıştır.⁶⁴ İhhalin uygun şekilde telafisi için Divan, ABD'nin kendi seçtiği usulle, dava konusu Meksika uyruklulara verilen mahkumiyet ve cezaları yeniden incelemesini ve gözden geçirmesini istemiştir.⁶⁵ Yaklaşık bir yıl sonra, 28 Şubat 2005'te ABD Başkanı George Bush, eyalet mahkemelerinin UAD kararına uyarak uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi yönünde işlem tesis etmelerini sağlamak için Adalet Bakanı'na bildirimde bulunmuştur.⁶⁶ Buna rağmen, bir hafta sonra Dışişleri Bakanı Condolezza Rice, ABD'nin Viyana Sözleşmesi'nden kaynaklanan uyuşmazlıklarda UAD'ın yargı yetkisini tanımasına olanak sağlayan İhtiyari Protokol'den çekildiğine yönelik olarak BM Genel Sekreteri'ni bilgilendirmiştir.⁶⁷ Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Darla Jordan Sözleşme'den çekilmeyi, "Konsolosluk Sözleşmesi'nin benzer şekilde yorumlanabileceği veya ulusal ceza sistemini Sözleşme'ye katıldığımızda öngöremeyeceğimiz şekilde aksatabilecek başka UAD kararlarından korunmanın yolu" olarak açıklamıştır.⁶⁸

Buna rağmen, ABD'nin İhtiyari Protokol'den çekilmesinin geçerliliği ile ilgili doktrinde önemli karşı argümanlar ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar

62 *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment, **I.C.J. Reports 2001**, s. 508, para. 115-116.

63 *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)*, Judgment, **I.C.J. Reports 2004**, s. 24, para. 15.

64 *Ibid*, s. 53, para. 106/1.

65 *Ibid*, s. 72, para. 153/9.

66 "U.S. Strategy for Responding to ICJ's *Avena Decision*", **The American Journal of International Law**, Vol. 99, No. 2 (Apr., 2005), s. 489; Sands, s. 382.

67 7 Mart 2005 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne ulaşan ABD'nin İhtiyari Protokol'den çekildiğine ilişkin bildirim için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-8&chapter=3&clang=_en (Çevrimiçi: 22.04.2018).

68 Sands, s.382. Yazar burada ABD'nin çekilme kararının kendi aleyhine de sonuçlar doğurabileceğine, 1979'da İranda Amerikan elçilik binasının göstericiler tarafından işgal edilmesi olayını örnek göstererek, İhtiyari Protokol'ün Amerika'nın UAD huzurunda dava açabilmesine olanak tanıdığına vurgu yapmıştır. Karar için bkz. *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran*, Judgment, **I.C.J. Reports 1980**.

Hukuku Sözleşmesi'nin çekilme ve fesih ihbarlarını düzenleyen 56. maddesi uyarınca eğer antlaşma açıkça düzenlemediyse, yalnızca tarafların böyle bir ihtimali niyet etmiş olmaları veya antlaşmanın doğası gereği böyle bir hakkın uygulanabileceği anlaşılıyorsa ancak bu sayede bir çekilme veya fesih ihbarı mümkün hale gelmektedir. Bununla birlikte, 1963 tarihli Konsolosluk Sözleşmesinin İhtiyari Protokolünün müzakereleri bu şekilde fesih veya çekilmeye ilişkin bir bilgi sunmamaktadır. Hatta Sözleşmeye daha çok ülkenin taraf olması için UAD'ın zorunlu yargı yetkisini kabul amacıyla İhtiyari Protokol hazırlanmış ve bunun öncülüğünü de ABD üstlenmiştir.⁶⁹ *Quigley* ABD'nin çekilmeye yönelik bildirimini geçerli olmadığını düşündüğünü ifade ederek, ABD'nin kendi vatandaşlarının konsolosluk haklarını korumak için bundan sonra UAD'a başvurmak istediğinde yetki şartını sağlamak için İhtiyari Protokol dışında muhtemelen başka bir yasal dayanak bulamayacağını ifade etmiştir.⁷⁰ Halihazırda UAD bünyesinde görülen ve yukarıdaki davalarla benzerlik gösteren *Jadhav* davasında, Divan 18 Mayıs 2017'de verdiği geçici tedbir kararıyla, casusluk suçlamasıyla Pakistan'da idama mahkûm edilen Hindistan vatandaşı Kulbhushan Jadhav'ın idamının vereceği nihai karara kadar bekletilmesini emretmiştir.⁷¹ Pakistan Dışişleri tarafından 1 Haziran 2017'de yapılan açıklamada, Jadhav'ın idamının bekletileceği ifade edilmiştir.⁷²

Esasında salt yukarıda yer verdiğimiz davalara baktığımızda dahi klasik egemenlik anlayışının nasıl dönüşüme uğradığını görmek mümkündür. Zira ABD'nin 1963 Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin sadece devletler bakımından hak ve yükümlülükler doğurduğu itirazına rağmen, UAD *LaGrand* davasında zikredilen Sözleşme'nin m.36/1 hükmünün bireyler bakımından da hak yarattığını kabul etmiştir.⁷³ Hatta bu doğrultuda, ABD Yüksek Mahkemesi'nin *Medellín v. Texas* kararına rağmen, 1963 Viyana Sözleşmesi'nin kendiliğinden icra kabiliyeti olduğu (*self-executing*) genel kabul görmektedir.⁷⁴ *Medellín* dahil 5 Meksika vatandaşının durumu Meksika tarafından 31 Mart 2004 tarihli *Avena ve Diğer Meksika Uyruklular Kararının Yorumlanması Talebi* ile tekrar UAD huzuruna getirilmiştir. Meksika'nın 2008 yılında yaptığı *Avena Kararının Yorumlanmasına İlişkin Talep*, karara konu olan kendi vatandaşlarından beş tanesinin durumunun tekrar değerlendirilmeden haklarında infaz kararı verilmesine

69 John Quigley, "The United States' Withdrawal From International Court of Justice Jurisdiction in Consular Cases: Reasons and Consequences", *Duke Journal of Comparative & International Law*, Vol. 19 (2009), s. 295-297. Quigley, Antlaşmalar Hukuku alanında önemli bir eserin müellifi olan Aust'un kitabında belirttiği, "çekilmeye ilişkin hüküm bulunmayan anlaşmazlıkların çözümüne dair genel antlaşmalarda dahi çekilmenin genellikle mümkün olduğuna" dair ifadesinin 1969 Viyana Sözleşmesi m. 56 ile ters düştüğünü vurgulamıştır. Karş. Anthony Aust, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, Second Edition, 2007, s. 291.

70 *Ibid.*, s. 301.

71 *Jadhav Case (India v. Pakistan)*, Order of 18 May 2017, s. 15, para. 61.

72 <http://www.livemint.com/Politics/2tAms0Ck9ISyUE4nXajKN/Kulbhushan-Jadhav-will-not-be-executed-until-mercy-pleas-exh.html> (Çevrimiçi: 16.10.2017).

73 *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment, *I.C.J. Reports* 2001, s. 466, para. 77; Ayrıca bkz. *Owada*, s. 516 vd.

74 Andrew Solomon, "When Can an Individual Enforce a Right Set Forth in an International Treaty?", *American Society of International Law and the International Judicial Academy*, Vol. 1, Iss. 3 (July 2006). http://www.judicialmonitor.org/archive_0706/asilsidebar.html (Çevrimiçi: 22.04.2018).

dayanmaktadır. Meksika'nın bu Talebi, UAD Statüsü'nün 60. Maddesine dayanmakta olup, ABD'nin İhtiyari Protokol'den daha önce çekilmiş olmasından etkilenmemektedir.⁷⁵

İnfazların gerçekleşmemesi için UAD tarafından 16 Temmuz 2008 tarihinde geçici tedbir kararı verilerek, mevcut davada nihai karar çıkana kadar ve 31 Mart 2004 tarihli *Avena ve Diğer Meksika Uyrullular Kararı* uyarınca mahkumların durumu yeniden incelenmedikçe infazların gerçekleştirilmemesi emredilmiştir.⁷⁶ Buna rağmen, Medellín 5 Ağustos 2008 tarihinde Texas Eyaleti'nde idam edilmiştir. Bu idam nedeniyle Divan, ABD'nin 16 Temmuz 2008 tarihli Geçici Tedbir Emri'nden doğan yükümlülüğüne aykırı davrandığına karar vermiştir.⁷⁷ Ayrıca Divan, 2004 tarihli *Avena ve Diğer Meksika Uyrullular Kararının* 153. paragrafında sayılan Meksika uyrulluların hepsinin mahkûmiyet ve cezalarının, Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 36. maddesi dikkate alınmak suretiyle yeniden incelenip değerlendirilmediği müddetçe ABD'nin üzerine düşen uluslararası yükümlülüğü yerine getirmiş sayılmayacağını ifade etmiştir.⁷⁸ Divan Medellín'in idamının, 2004 tarihli *Avena ve Diğer Meksika Uyrullular Kararı'nın* ihlali olduğuna yönelik hüküm verilmesini isteyen Meksika'nın talebine karşın, mevcut yargılamanın Statü'nün 60. maddesi uyarınca gerçekleştirilmesi nedeniyle bu yöndeki ihlalleri yorumlamaya yetkili olmadığına karar vermiştir. Bununla beraber, *Avena* kararının halen bağlayıcılığını koruduğunu ve ABD'nin buradan kaynaklanan yükümlülüklerini uygulaması gerektiğine hükmetmiştir.⁷⁹

Genel olarak uluslararası mahkeme kararlarının, özelde de UAD kararlarının uygulanması ve dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarının iç hukuk sistemlerinde etkili hale getirilmesi için uluslararası hukuka aykırı fiillerin iç hukuk sistemlerine yansımaya ilişkin teorik anlamda yeni tedbirler düşünülmesi gerektiği doktrinde ifade edilmektedir.⁸⁰ Bu doğrultuda, uluslararası hukuk ile ulusal hukukların birbirinden bağımsız ancak birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu göz önünde bulundurmak suretiyle, iki hukuk sistemi arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanmasına özel önem verilmesi gerekmektedir. Bu sayede, Birleşmiş Milletlerin yargı organı olan UAD, uluslararası toplumda hukukun üstünlüğünün sağlanmasına ilişkin rolünü daha iyi bir biçimde icra edebilecektir.⁸¹

75 Request for Interpretation of the Judgment of 31 March 2004 in the Case concerning *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)* (Mexico v. United States of America), Provisional Measures, Order of 16 July 2008, **I.C.J. Reports 2008**, s. 323, para. 44; Quigley, s. 298.

76 Provisional Measures, Order of 16 July 2008, **I.C.J. Reports 2008**, s. 331, para. 80/II.

77 Request for Interpretation of the Judgment of 31 March 2004 in the Case concerning *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America)* (Mexico v. United States of America), Judgment, **I.C.J. Reports 2009**, s. 19, 21; para. 53-53, 61/2.

78 *Ibid.*, s. 19 vd., para. 55.

79 *Ibid.*, s. 20, para. 56-60.

80 Mariko Kawano, "Decisions of the International Court of Justice on Disputes Concerning Internal Law" (Giorgio Gaja and Jenny Grote Stoutenburg eds.), **Enhancing the Rule of Law through the International Court of Justice** içinde (119-138), Leiden, Boston: Brill Nijhoff Publishing, 2014, s.137.

81 *Ibid.*

IV. KÜRESELLEŞMENİN ULUSLARARASI HUKUK VASITASIYLA DEVLET EGEMENLİĞİNDE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ DÖNÜŞÜM

A. ULUSAL KAMU MENFAATİNDEN ULUSLARARASI TOPLUMUN ORTAK MENFAATİNE DOĞRU UZANAN YOL

Uluslararası hukukta özellikle son yirmi yılda devletler arasında çatışan menfaatlerden ziyade küresel ortak menfaatlere vurgu yapılmaya başlanmıştır.⁸² Bu durum kamu menfaatinden ziyade (*public interest*) ortak menfaat (*common interest*) kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Sözü edilen saptama, Amerikalılar-arası İnsan Hakları Mahkemesi tarafından da belirtilmiştir. Mahkeme'ye göre; "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin amacı sınırlı sayıda devlet arasında karşılıklı hakların değişimi değil, uyruğundan bağımsız olarak, Amerika kıtasındaki tüm insanların insan haklarının korunmasıdır."⁸³ Bu doğrultuda doktrinde, insan hakları antlaşmalarının uluslararası toplumun menfaatlerini korumak şeklinde objektif bir yükümlülük ortaya çıkardığı ifade edilmiştir.⁸⁴ Benzer şekilde çevrenin korunmasında ve deniz hukukunun korsanlığın bastırılması ile deniz çevresinin korunması gibi alt başlıklarında da tüm uluslararası toplumun menfaati olduğu kabul görmektedir.⁸⁵ Bu kapsamda örneğin; denizde korsanlık faaliyetlerinin bastırılmasında devletlerden ziyade IMO, NATO, AB ve BM gibi uluslararası kuruluşlar daha etkin bir şekilde faaliyet göstermektedirler.⁸⁶

Belirtmeye çalıştığımız değişimi, UAD yargıcı olarak görev yapmış *Simma*'nın ifadesiyle söyleyecek olursak; "uluslararası hukuk, devletlerarasında karşılıklı hak ve yükümlülüklerden müteşekkil bir alan olmanın ötesindeki yeni bir aşamaya geçerek, bir bütün olarak uluslararası toplumun (sadece devletlerin değil tüm insanlığın) ortak menfaatlerini bünyesine dahil etmiştir."⁸⁷ Bu nedenle uluslararası hukukun artık mütakabiliyet (karşılıklılık) ilkesine dayanan sınırlarının genişlediği yönünde geniş bir kabul oluşmuş vaziyettedir. Dolayısıyla yeni uluslararası hukuk sadece devletlerarasındaki ilişkiler ile değil, bir ülkenin kendi vatandaşları ile ilişkisi veya farklı ulusların vatandaşlarının birbirleri arasındaki ilişkiler ile de ilgilenmektedir.⁸⁸

Yukarıda uluslararası örgütler bakımından yaşanan gelişmelerin devletlerin egemenliği üzerindeki etkisini ele almaya çalışmıştık. Bunların haricinde, hükümet-dışı örgütler de konu bakımından

82 Rosalyn Higgins, **Problems & Process: International Law and How We Use It**, Reprinted, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004, s. 11.

83 Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion, Oc-1/82 Of September 24, 1982, "Other Treaties" Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 American Convention on Human Rights), s. 6, para. 24.

84 Yoshifumi Tanaka, "Protection of Community Interests in International Law: The Case of the Law of the Sea", **Max Planck UNYB**, Vol. 15, (2011), s. 335.

85 *Ibid*, s. 336.

86 *Ibid*, s. 337.

87 Bruno Simma, "Universality of International Law from the Perspective of a Practitioner", **The European Journal of International Law**, Vol. 20 No. 2 (2009), s. 268.

88 Julian Ku & John Yoo, "Globalization and Sovereignty", **Berkeley Journal of International Law**, Vol. 31, (2013), s. 223.

önem arz etmektedir. Bahsedilen örgütler insan hakları ve çevrenin korunmasında olumlu çalışmalar yapmalarına rağmen, bazı ülkeler tarafından faaliyetleri kısıtlanmaktadır. Bu hususta, Rusya'nın Duma Meclisi tarafından çıkartılan bir yasa ile Uluslararası Af Örgütü ile İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Rusya Federasyonu'ndaki faaliyetlerini kısıtlaması örnek gösterilebilir.⁸⁹ Yasal düzenlemeler haricinde fiili müdahaleler yoluyla da sivil inisiyatiflerin ve hükümet dışı örgütlerin faaliyetlerine müdahale edilebilmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın Barents Denizi'ndeki petrol platformu Prirazlomnaya'ya Greenpeace üyeleri tarafından yapılan protestolara karşı 30 göstericinin tutuklanması⁹⁰ veya sivil toplum kuruluşlarının yapmak istedikleri protesto gösterilerinin yasaklanması ve engellenmesi⁹¹ örnek verilebilir. Ulusal hükümetlerin bu yönde olumsuz tutumları bulunabilmesine rağmen, hükümet-dışı örgütlerin sayısı uluslararası ölçekte genişleyen bir zeminde ve farklı alanlarda olmak üzere artış göstermektedir.

Söz konusu örgütlerin faaliyetleri; siyasi partiler, işçi sendikaları, işveren dernekleri gibi yeni toplumsal dinamiklere adapte olma sorunu yaşayan geleneksel örgütlenmelerin tahtını sallamaktadır. Bu durum hükümet-dışı örgütlerin toplumsal ve küresel sorunların diyalog ve müzakerelerinde siyasi kurumlar ve hükümetler-arası örgütler tarafından daha fazla dikkate alınmasına olanak sağlamaktadır.⁹² Bunun yanı sıra uluslararası mahkemeler de uyuşmazlıkların çözümünde hükümet-dışı örgütlerin "mahkeme dostu" (*amicus curiae*) olarak davalarla ilgili raporlarını kabul etmektedirler. Özellikle NAFTA ve ICSID mahkemeleri yatırımcı-Devlet tahkimlerinde *amicus* başvurulara izin vermektedir. UAD ve UDHM söz konusu başvurulara çekimli davalarda daha mesafeli bakmalarına rağmen, özellikle kendilerinden danışma görüşü talep edilmesi halinde *amicus* başvuruları da dikkate almaktadırlar. Bu durum, bilhassa devlet-dışı aktörlerin uluslararası hukukta gittikçe artan önemini göstermesi bakımından kayda değerdir.⁹³

1. Uluslararası Hukukun Ulus-Devlet Egemenliğine Etkisine Yönelik Görüşler

Ulus devletin egemenliği bakımından uluslararası hukuku değerlendirdiğimizde, doktrinde uluslararası hukuku egemenliğe nazaran üstün olarak tanıyan bir grup yazar tarafından ifade edildiği üzere, egemenlik kavramı içsel bir anlam taşıyıp, devlet içindeki meşru otoritenin salt kaynağı olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle, egemenlik uluslararası hukukta *per se* normatif bir kavram değildir. Zira uluslararası hukukun merkezinde devlet değerleri yerine evrensel insani değerler yer almaktadır.⁹⁴

89 Dukagjin Leka, "Challenges of State Sovereignty in the Age of Globalization", *Acta Universitatis Danubis Juridica*, Vol. 13, No. 2, (2017), s. 66.

90 Esra Katman, "Arctic Sunrise Davası Işığında, Uluslararası Hukuk ve Çevre Koruma Eylemleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1 (2014), ss. 142-143. Uyuşmazlığın UDHM tarafından değerlendirilmesine ilişkin açıklamalar için bkz. Abdulkadir Gülçür, *Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargı Yetkisi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2017, ss. 149-160.

91 Bkz. Case of Lashmankin and Others v. Russia, Judgment delivered by Third Section of ECHR, 7 February 2017.

92 De la Madrid, s. 559.

93 Lance Bartholomeusz, "The Amicus Curiae before International Courts and Tribunals", *Non-State Actors and International Law*, Vol. 5 (2005), s. 285.

94 Paul Schiff Berman, "From International Law to Law and Globalization", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 43 (2005), s. 525.

Post-modern yaklaşımı benimseyen yazarlar ise ilk grup yazarlar gibi dizginlenmemiş bir egemenlik anlayışını reddetmekle birlikte uluslararası normları önceleyen bir yaklaşıma da karşı çıkmaktadırlar. Zira ulus-devlet çıkarları peşinen takip edilen basit önceller olmayıp, uluslararası hukukun norm ve kurumları da dahil olmak üzere çeşitli güçlerin etkisi altında şekillenen menfaatlerdir.⁹⁵

Üçüncü gruptaki yazarlar ise, “yeni egemenlik” kavramını savunmaktadır. Buna göre, ulus-devletler geniş çerçevede uluslararası ve ulus-ötesi rejimlere ve kurumlara katılarak, kendi hükümlerini bakımından zorunlu olan eylemleri daha önceden olduğu gibi yine kendi sınırları içerisinde gerçekleştirmektedirler.⁹⁶ Ancak bu yaklaşım da özellikle sınır-aşan (extra-territorial) eylemlerde insan hakları bakımından sorumlulukları göz ardı etmektedir. Bu kapsamda AIHM’in İngiltere’nin Irak’taki askeri faaliyetleri nedeniyle verdiği ihlal kararları akla getirilebilir.⁹⁷ Berman’ın önerisi; akademisyenlerin “egemenliğin ötesine geçerek”, küresel çağda hukuku analiz etmek için yeni kavramlar inşa etmesi gerektiği şeklindedir.⁹⁸

Netice itibarıyla uluslararası hukuk, dünya düzeninin asgari ve uygun çerçevede gerçekleşmesi için önemli olan rolünü üstlenmek suretiyle, insani sorunlar sınır-aşan seviyeye ulaştığı sürece bunlarla mücadele etmeye devam edecektir.⁹⁹ Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, ulusal düzeni tesis etmeye yönelik standartların küresel ölçekte de aynı şekliyle uygulanmamasıdır. Aksi takdirde hatalı şekilde bir dünya devleti düzeni oluşturma çabasına girişilmiş olunacaktır.¹⁰⁰ Küreselleşmenin nihai amacı bir dünya devleti oluşturmak olsa da uygulayıcıların *de facto* olarak bu şekilde küresel düzeni dizayn denemeleri meşruiyet bağlamında sorgulanacaktır. Bu doğrultuda gelecekte kişilerin tam manasıyla ve her yönüyle uluslararası hukukun öznelere olmaları halinde uluslararası hukukun varlığı sonlanacak ve yerine küresel hukuk ikame olacaktır.¹⁰¹

95 *Ibid*, s. 526.

96 *Ibid*, s. 527 vd. Bu görüşteki yazarlara örnek olarak bkz. Brand, s.1696 vd. Yazara göre, “eğer devletin görevi güvenliği sağlamaksa ve uluslararası hukukun üstünlüğünü güçlendirmek güvenliğin artmasını sağlıyorsa, o zaman egemenin rolü uluslararası hukukun üstünlüğünü güçlendirmek olmalıdır. Bu durum, geleneksel egemenlik işlevlerinin uluslararası bir organa devredilmesi suretiyle gerçekleştirilecekse, o şekilde yapılmalıdır. Demokrasi odaklı bir dünyada, vatandaş-egemeni temsil eden makamların vatandaşların güvenliğini artıracak ulusal, bölgesel veya küresel hukuki düzenlemelere yönelik her türlü fırsatı değerlendirmesi gerekir. Egemenin işlevi budur.”

97 Bkz. Case of Al-Skeini and Others v. UK, Judgment delivered by Grand Chamber of ECHR, 7 July 2011.

98 Berman, s. 530. Aynı yönde bkz. Domingo, s. 63. Yazar, egemenlik kavramının desteklenmesinin pragmatik amaçlardan ziyade çoğunlukla retorik nedenlere dayandığını ifade etmektedir.

99 *Petito*, s. 1169.

100 Domingo, s.107. Esasında *Domingo* küresel bir hükümet anlayışına da karşı çıkmaktadır. Zira yazara göre, evrensel devlet, hürriyetlerin sonunu başlatan bir sürece neden olabilecektir. Hukuk alanında özgürlük ve çoğulculuğun korunması için devlet gibi toplam yapıların evrensel olarak değil birbirinden özgün olarak ortaya çıkması gereklidir. Küresel bir devletin kurulması, evrenselliğin toptan homojen ve dayatmacı bir yapıya dönüşmesi suretiyle emperyalizmin zaferine işaret edecektir. *Ibid*, s. 172; Twining, s. 357.

101 Domingo, s. 56.

SONUÇ

Uluslararası hukukun kaynakları olarak kabul gören UAD Statüsü'nün m. 38 hükmüne göre uluslararası antlaşmalar ilk sırada uluslararası hukukun kaynakları olarak sayılmışlardır. Uluslararası antlaşmalar devletlerin kendi iradeleri ile akdettikleri metinlerdir. Bu doğrultuda çeşitli etkenler antlaşmaların hazırlanmasında belirleyici olmakla beraber bir antlaşma ile bağtlanıp bağtlanmamak ilgili devletin rızasına bağlıdır. Uluslararası teamül hukuku da benzer şekilde devletlerin kendi eylemleri ile oluşmakta ve devletler bu eylemlerini hukuk haline geleceği bilinci (*opinio juris*) ile gerçekleştirmektedirler. Buna karşın hukukun genel ilkeleri doğrudan hukuk bilimi tarafından saptanan ilkelerdir. Uluslararası hukukun bu üç asli kaynağına baktığımızda hukukun genel ilkeleri haricinde hem antlaşmaların hem de teamül hukukunun devletlerin kendi rızai davranışları ile bağlayıcı hale getirdikleri kurallardan meydana geldiklerini görmekteyiz. Bu nedenle, uluslararası hukuk bağlayıcılığını esasında yine kendi kural koyucusu olan devletlerden almaktadır. Ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesinin önemi de tam bu noktada anlaşılmaktadır. Ancak devletlerin kendi rızaları ile bağlandıkları uluslararası kurallardan ve yine kendi rızalarıyla yetkisini kabul ettikleri uluslararası yargı mercilerinin kararlarından memnun olmadıkları zaman iç hukukta bu kural ve kararların etki doğurmasını engelleyen işlemlere girişmeleri uluslararası anlamda hukukun üstünlüğüne sekte vurmaktadır.

Küreselleşme çabaları özellikle hukukun üstünlüğü anlayışını ve bunun uygulanış biçimini devletlerin tekelden çıkararak evrensel boyuta taşıma çabasında olması nedeniyle özel önem arz etmektedir. Bilhassa iletişim imkanlarının da artmasıyla bugün bir ulusun içerisinde yaşanan insani kriz rahatlıkla bölgesel hatta küresel bir sorun haline gelme istidadı gösterebilmektedir. Bu durum devletleri ve onları oluşturan insan topluluklarını eskisinden daha fazla birbirine bağımlı hale getirmektedir. Dolayısıyla artık ulusal menfaatler ve güvenlik kaygılarının yanı sıra uluslararası toplumun menfaatleri ve güvenlik ihtiyaçları da hukuk bilimi tarafından çözümlenmesi gereken bileşenler haline gelmiştir.

Uluslararası örgütlerin sayısının günden güne artması da uluslararası hukukun yapıcısı olan devletlerin haricinde küresel kuralların oluşturulmasında etkin bir diğer güç olarak karşımıza çıkmalarını sağlamaktadır. Diğer yandan insan hakları, insancıl hukuk, çevre hukuku ve yatırım hukuku gibi alanlarda devletlerin egemenliği gittikçe silikleşmekte ve sayılan alanlardaki problemler sadece bir ulusu değil yukarıda ifade edildiği gibi çoğu zaman tüm uluslararası toplumu ilgilendirmektedir. Özellikle insan hakları ve yatırım hukuku alanlarında bireylerin devletleri uluslararası yargı mercileri önünde dava edebilmesi, klasik Vestfalya dönemi ulus-devlet egemenliği bakış açısınca düşünülmesi mümkün olmayan gelişmelerdir.

Sonuç olarak, devletlerin egemenliğinin belirli alanlarda önemli ölçüde gerilediğini ve sınırların yasal anlamda olmasa bile egemenlik anlamında silikleştiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Bununla beraber, bu değişimin BM'nin kurucularının düşündüğü veya hayal ettikleri seviyeye eriştiğini söyleyebilmek de pek mümkün görünmemektedir. Fikirsal anlamda 18. yüzyıldan itibaren savaşın yasaklanmasına ilişkin düşüncelerin, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından

diplomatların ve devlet başkanlarının uğraşlarıyla uluslararası hukuka girmesinin sağlanması dünya tarihi bakımından oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Bugüne kadarki kazanımları geriye götürecek şekilde olumsuz olayların zaman zaman yaşanmış olması ileriye yönelik bir karamsarlık oluşturmamalıdır. Hukukun üstünlüğünün küresel anlamda tesis edilmeye çalışılması ve bu yöndeki dönüşümde uluslararası hukukun rol olması için fikirsel çabalar devam ettirilerek, üretilen teorik düşüncelerin pratiğe dönüştürülmesi işleminin gerçekleşmesi, devletlerin yetkili organları ve birbirleri arasındaki iş birliği mekanizmaları vasıtasıyla sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Abdulkadir Gülçür, **Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin Yapısı ve Yargı Yetkisi**, İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Andrew Solomon, "When Can an Individual Enforce a Right Set Forth in an International Treaty?", **American Society of International Law and the International Judicial Academy**, Vol. 1, Iss. 3 (July 2006).
- Angela Del Vecchio, "Globalization and Its Effect on International Courts and Tribunals", **The Law and Practice of International Courts and Tribunals**, Vol. 5, (2006), ss. 1-11.
- Anne-Marie Slaughter, "Judicial Globalization", **Virginia Journal of International Law**, Vol. 40, Iss. 4, (2000), ss. 1103-1124.
- Anthony Aust, **Modern Treaty Law and Practice**, Cambridge: Cambridge University Press, Second Edition, 2007.
- Anupam Chander, "Globalization and Distrust", **The Yale Law Journal**, Vol. 114 (2005), ss. 1193 – 1236.
- Bart Van Vooren & Ramses A. Wessel, **EU External Relations Law**, Cambridge: Cambridge University Press, Third Printing, 2016.
- Bruno Simma, "Universality of International Law from the Perspective of a Practitioner", **The European Journal of International Law**, Vol. 20, No. 2 (2009), ss. 265 – 297.
- Clive Parry, "League of Nations", Rudolf Bernhardt (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law, Volume 5, International Organizations in General** içinde (192-201), Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1983.
- Cynthia D. Wallace, "Kellogg-Briand Pact (1928)", Rudolf Bernhardt (Ed.), **Encyclopedia of Public International Law, Volume 3, Use of Force – War and Neutrality – Peace Treaties** içinde (236-239), Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1982.
- Danielle S. Petit, "Sovereignty and Globalization: Fallacies, Truth, and Perception", **New York Law School Journal of Human Rights**, Vol. 17, (2001), ss. 1139-1172.
- Diane Sabom, "U.N. Wants to Rule New World Order", **Insight on the News**, 23 October 2000.
- Dukagjin Leka, "Challenges of State Sovereignty in the Age of Globalization", **Acta Universitatis Danubius Juridica**, Vol. 13, No. 2, (2017), ss. 61-72.
- Esra Katıman, "Arctic Sunrise Davası Işığında, Uluslararası Hukuk ve Çevre Koruma Eylemleri", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1 (2014), ss. 139-158.

- Hakkı Hakan Erkiner, “*Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştığı Tarihsel Koşullar ve Erken Klâsik Dönemdeki Öğreti*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1 (2012), ss. 51-146.
- Hisashi Owada, “Human Security and International Law”, (Eds. Ulrich Fastenrath et al.) **From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Judge Bruno Simma** içinde (505-520), Oxford University Press, 2011.
- Immanuel Kant, **Perpetual Peace a Philosophical Essay (1795)**, (Translated by M. Campbell Smith), London: George Allen & Unwin Ltd., Third Edition, 1917.
- Işıl Özkan, **Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk**, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2014.
- Ivan Simonovic, “*State Sovereignty and Globalization: Are Some States More Equal*”, **Georgia Journal of International and Comparative Law**, Vol. 28, No. 3 (2000), ss. 381-404.
- Jeremy A. Rabkin, **Law Without Nations? Why Constitutional Government Requires Sovereign States**, New Jersey: Princeton University Press, Second Printing, 2007.
- John G. Merrills, **International Dispute Settlement**, Cambridge: Cambridge University Press, Fifth Edition, 2011.
- John Gerard Ruggie, “*The United Nations and Globalization: Patterns and Limits of Institutional Adaptation*”, **Journal of Global Governance**, Vol. 9, No. 3 (July–Sept. 2003), ss. 301-321.
- John Quigley, “*The United States’ Withdrawal From International Court of Justice Jurisdiction in Consular Cases: Reasons and Consequences*”, **Duke Journal of Comparative & International Law**, Vol. 19 (2009), ss. 263-305.
- Julian Ku & John Yoo, “Globalization and Sovereignty”, **Berkeley Journal of International Law**, Vol. 31, (2013), ss. 210-235.
- Lance Bartholomeusz, “*The Amicus Curiae before International Courts and Tribunals*”, **Non-State Actors and International Law**, Vol. 5 (2005) ss. 209-286.
- Looking Ahead: International Law in the 21st Century**, Canadian Council on International Law, Kluwer Law International, The Hague, London and New York, 2002.
- Mariko Kawano, “Decisions of the International Court of Justice on Disputes Concerning Internal Law” (Giorgio Gaja and Jenny Grote Stoutenburg eds.), **Enhancing the Rule of Law through the International Court of Justice** içinde (119-138), Leiden, Boston: Brill Nijhoff Publishing, 2014.
- Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol, Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, 12. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Miguel de la Madrid H., “*National Sovereignty and Globalization*”, **Houston Journal of International Law**, Vol. 19 No. 3 (1997), ss. 553-563.
- Oktay Uygun, “*Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi*”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 20, (2003), ss. 250-284.
- Paul Schiff Berman, “*From International Law to Law and Globalization*”, **Columbia Journal of Transnational Law**, Vol. 43 (2005), ss. 485-556.
- Peter Haggemacher, “Vitoria’dan Vattel’e Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak Egemen Devlet” (Çev. İdil Selçuk), Cemal Bâli Akal (Ed.), **Devlet Kuramı** içinde (257-265), Dördüncü Baskı, Ankara: Dost Kitabevi, 2013.
- Peter Malanczuk, **Akehurst’s Modern Introduction to International Law**, 7th Edition, London and New York: Routledge Publishing, 1997.
- Philippe Sands, **Hukuksuz Dünya**, (Çev. Bilge Firuze Çallı), İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
- Rafael Domingo, **The New Global Law**, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010.

- Rafael Reuveny, "On Free Trade, Climate Change, and the WTO", (Eds. Jim Sheffield et al.), **Globalization: Yesterday, Today, and Tomorrow** içinde (177-193), Emergent Publications, 2013.
- Richard N. Current, "*The Stimson Doctrine and the Hoover Doctrine*", **The American Historical Review**, Vol. 59, No. 3 (April 1954) ss. 513-542.
- Ronald A. Brand, "*External Sovereignty and International Law*", **Fordham International Law Journal**, Vol. 18, Iss. 5 (1994), ss. 1685-1697.
- Rosallyn Higgins, **Problems & Process: International Law and How We Use It**, Reprinted, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.
- Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk (Giriş – Kaynaklar)**, (Ed. Ayşe Nur Tütüncü ve diğerleri), İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- United Nations Millennium Declaration, 18 September 2000, A/RES/55/2.
- "U.S. Strategy for Responding to ICJ's Avena Decision", **The American Journal of International Law**, Vol. 99, No. 2 (Apr., 2005), ss. 489-492.
- Vaughan Lowe, "Private Disputes and the Public Interest in International Law", (Duncan French, Matthew Saul and Nigel D. White eds.), **International Law and Dispute Settlement: New Problems and Techniques** içinde (3-16), Oxford, Portland: Hart Publishing 2010.
- William Twining, "*Responding to Globalization*", **Osgoode Hall Law Journal**, Vol. 49, (2011), ss. 353-373. Yearbook of the United Nations, (1946-1947).
- Yoshifumi Tanaka, "*Protection of Community Interests in International Law: The Case of the Law of the Sea*", **Max Planck UNYB**, Vol. 15, (2011), ss. 329-375.
- Yargı Kararları ve İnternet Kaynakları**
- 2.6.1988 tarih ve 19830 sayılı Resmî Gazete.
- Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America), Judgment, **I.C.J. Reports 2004**.
- Breyer, J., Dissenting, Medellín v. Texas, 552 U.S. 491 (2008).
- BVerfG, Judgment of the Second Senate of 30 June 2009 – 2 BvE 2/08.
- Case of Al-Skeini and Others v. UK, Judgment delivered by Grand Chamber of ECHR.
- Case of Lashmankin and Others v. Russia, Judgment delivered by Third Section of ECHR, 7 February 2017.
- "Enrica Lexie" Incident (Italy v. India), Provisional Measures, Order of 24 July 2015, **ITLOS Reports 2015**.
- Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion, Oc-1/82 Of September 24, 1982, "Other Treaties" Subject to the Consultative Jurisdiction of the Court (Art. 64 American Convention on Human Rights).
- Jadhav Case (India v. Pakistan), Order of 18 May 2017.
- LaGrand (Germany v. United States of America), Provisional Measures, Order of 3 March 1999, **I.C.J. Reports 1999**.
- LaGrand (Germany v. United States of America), Judgment, **I.C.J. Reports 2001**.
- Opinion of the Court, Medellín v. Texas, 552 U.S. 491 (2008).
- Provisional Measures, Order of 16 July 2008, **I.C.J. Reports 2008**.
- Request for Interpretation of the Judgment of 31 March 2004 in the Case concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America) (Mexico v. United States of America), Provisional Measures, Order of 16 July 2008, **I.C.J. Reports 2008**.
- Request for Interpretation of the Judgment of 31 March 2004 in the Case concerning Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v. United States of America) (Mexico v. United States of America), Judgment, **I.C.J. Reports 2009**.

United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, Judgment, **I.C.J. Reports 1980**.

United States v. Trapilo, 130 F.3d 547, Second Circuit (1997) (<https://www.ravellaw.com/opinions/4dcda50c8ff7d6c6dc9ac3f7b7df52a4>) (Çevrimiçi: 14.10.2017).

Vienna Convention on Consular Relations (Paraguay v. United States of America), Provisional Measures, Order of 9 April 1998, **I.C.J. Reports 1998**.

Yahoo! Inc. v. la Ligue Contre le Racisme et L'antisemitisme, 379 F.3d 1120, Ninth Circuit, (2004). (<https://www.ravellaw.com/opinions/c7712cc144ec93b461ca13314d304ede?query=379%20F.%203d%201120>) (Çevrimiçi: 14.10.2017).

http://www.ansa.it/english/news/politics/2015/08/26/india-suspends-italian-marine-case_bd7f3fa7-b1bc-408a-96d8-421c3bb140b2.html (Çevrimiçi: 15.10.2017).

<https://www.lexislegalnews.com/articles/5336/ecuador-agrees-to-pay-occidental-1-billion-in-satisfaction-of-icsid-award> (Çevrimiçi: 15.10.2017).

<http://www.livemint.com/Politics/2tAms0Ck9IStyUE4nXajKN/Kulbhushan-Jadhav-will-not-be-executed-until-mercy-pleas-exh.html> (Çevrimiçi: 16.10.2017).

<http://www.recht-harmonisch.de/GG-turkisch.pdf> (Çevrimiçi: 30.04.2018).

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-8&chapter=3&clang=_en (Çevrimiçi: 22.04.2018).